

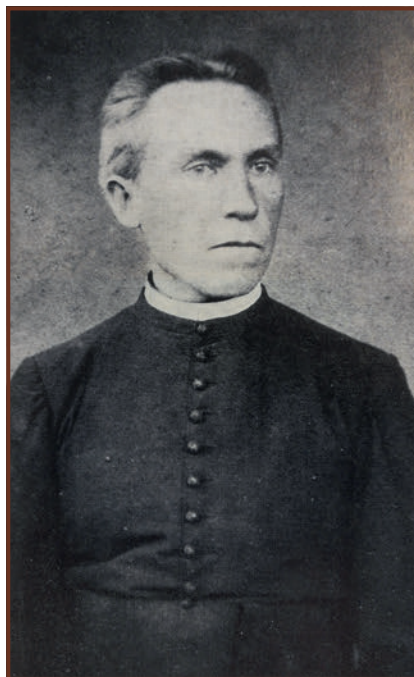
100 éve halt meg Hegyfoky Kabos, a meteorológiai tudomány hírneves személyisége

Szepes vármegyében, a Magas-Tátra lábánál elterülő Újleszna községben született 1847. július 8-án. Eredeti neve: Spitzkopf Jakab. A Hegyfoky: tükörfordítás. Kabos: a Jakab keresztnév magyarított változata, amely azonban nem honosodott meg nyelvünkben.

Olyan vidékről származott, ahol az emberek már kisgyermek koruktól kezdve barátságban éltek a hegyekkel, völgyekkel, a magasból lezúduló hegyi patakokkal. A korai havazás, a gyors időváltozás, a felhők változatos magassága és kiteljesedése óhatatlanul felkeltette a kisgyermek érdeklődését. A kis Kabos, a természet szeretete mellett a római katolikus papi hivatást választotta. Gimnáziumi tanulmányait Lőcsén és Egerben végezte. A város iránti szeretet motiválta, hogy nem a szepesváraljai egyházmegye, hanem az egri érsekség kispapja lett. 1871-ben szentelték pappá. Fegyverneken, Jászkóhalmán, Tiszaörsön és Visontán volt káplán, amikor az egri érsek – kerek számmal kifejezve: 140 évvel ezelőtt – 1878-ban ugyancsak kápláni (segédlelkési) minőségben Kunszentmártonba helyezte, ahol a leghosszabb ideig, 8 évig működött. 1886-ban tőlünk került Tardosra plébánosnak, vagyis önálló lelkipásztornak. 1889-ben bánhorváti, 1891-től 1919. február 7-én 72 éves korában bekövetkezett haláláig túrkevei plébános.

Hegyfoky Kabos papi kötelezettségeit Kunszentmártonban pontosan és kifogástalanul teljesítette, ugyanakkor lelkipásztori munkája mellett behatóan foglalkozott a meteorológiai jelenségek megfigyelésével és tudományos elemzésével. Ehhez kitűnő háttérrel biztosított a jákóhalmi születésű Tóth Sándor kunszentmártoni apát-plébános azzal, hogy a plébániai épület arborétumnak is beillő kertjét munkatársának rendelkezésére bocsátotta, annak a tudós káplánnak, aki szolgálatait kunszentmártoni működése idején ajánlotta fel a Meteorológiai Intézetnek. 1882. január 28-án kelt levelében írta: „Mint-hogy kedvem van hozzá és fél esztendő óta Calderoni-féle angol barométerrel (légnyomásmérővel), csak egész fokokkal bíró Celsius-hőmérővel, a magam készítette esőmérővel és szélzáslóval

magánhasználatra szánt észleléseket teszek, igen szívesen hajlandó lennék pontos műszerekkel a meteorológiai intézet utasításai szerint a tudomány érdekében adatokat gyűjteni.” A kapcsolat létrejött, megkapta a szükséges műszereket, s boldogan szállította le azokat Kunszentmártonba. A virágágyak között elhelyezett eszközök rögzítették a

Hegyfoky Kabos

Hegyfoky Kabos emlékérem
Fotó: Sinka Balázs

hőmérséklet, a csapadék és a szélirány változásait. Az adatok feldolgozásával, a levont következtetések vizsgálatával a rendkívül hiányos magyar szakirodalmat a tudományos és tájékoztató értekezések sokaságával gazdagította.

Cikkei jobbára a *Természettudományi Közönyben*, *Az időjárás* című folyóiratban és német szaklapokban jelentek meg. Munkásságának középpontjában a hazai éghajlat, különösen az Alföld időjárásának jelenségei álltak. De feldolgozta a magyarországi szél és csapadék idő- és térbeli eloszlásának, a szél irányváltozásának adatait, foglalkozott egyes növények fejlődési szakaszainak tanulmányozásával, bizonyos madárfajták megjelenésének és elköltözésének klimatikus összefüggéseivel is. Tisztázta a májusi fagyok okait, elemezte azoknak az élő szervezetre gyakorolt hatását. Kunszentmártonban írott legjelentősebb értekezései:

A tavaszi hőcsökkenésekről, A hőfok csökkenése a tavaszi reggeleken – komoly szakmai tekintélyt szereztek számára. Nekünk, helybelieknek mégis „*Az élet hossza Kunszentmártonban*” című egyedülálló elemzése a legkiemelkedőbb. A *Természettudományi Közöny* 1886. áprilisi számában megjelent 7 oldalas kitévő írásában vizsgálja az időjárás-változás és a halálozás kölcsönhatásait. Megállapításait az orvostudomány is hasznosítani tudja. (A kunszentmártoni papokról szóló könyv függelékében a tanulmány teljes szövege olvasható.) Művei közül csak néhány cím: A májushavi viszonyok Magyarországon. Bp. 1886.; A környezet hatása a hőmérőkre. Bp. 1888.; A zivatarokról. 1888.; A szél iránya a magyar szentkorona országaiban. 1894.; Folyóink vízállása és a csapadék. 1897.; Az eső évi periódusa Magyarországon. 1909.

Természettudományos munkásságát a Magyar Meteorológiai Társaság azzal ismerte el, hogy 1936-ban Hegyfoky Kabos emlékéremet alapított, mellyel a szakterület legjelesebb képviselőit tüntetik ki azóta is. Még el kell mondanunk, hogy kunszentmártoni káplánként lelkipásztori munkája mellett törődött a hívek képzésével, a szellemi színvonal emelésével. 1881-ben Kunszentmártonban népkönyvtárat létesített, hogy rávegye a gyermekeket és felnőtteket az olvasás örömére. Veress János tanítóval együtt tizenöt év viszonylatában kigyűjtötte az anyakönyvekből a tankötelesek névsorát, hogy a

gyermekes iskoláztatása ellenőrizhető legyen. Hegyfokya Kabos, a plébános és tudós, 100 évvel ezelőtt, 1919-ben, 28 évi működés után Túrkevényt költözött az égi hazába. Hirtelen halála megdöbbentett mindenkit. A túrkevei református lelkész is sírva búcsúzott tőle. Hegyfokya Kabos lelképásztori munkájával és meteorológus mivoltával beírta nevét hívei szívébe és az eget kémlelő tudósok aranykönyvébe.

A rendszerváltozás idején a régi temetőből áthelyezték hamvait, s most a túrkevei plébániatemplom mellett nyugszik. Az emlékünnepeken csodálattal hallgattuk az akkortájt legnépszerűbb rádiós meteorológus, Bóna Márta kegyeletes szavait. Hegyfokya Kabosnak, az időjárás jelenségek európai kutatójának nevét – Jászjákóhalma és Túrkeve mellett – 1990 óta utcanév örökíti meg Kunszentmártonban. Halálá-

nak századik évfordulója arra kötelez bennünket, hogy a kunszentmártoni plébánia épületének falán aranybetűs márványtábla hirdesse emlékének, hogy Hegyfokya Kabos egykor nyolc éven át végezte városunkban kimagasló lelképásztori munkáját és híven teljesítette tudományos küldetését.

*Józsa László nyugalmazott tanár,
helytörténeti kutató*

Tótokról tótokra

Ha így halad, nem lesz könnyű helytörténésznek lenni! Gondolok itt a számomra megfoghatatlan „európai értékekre”. Hajdan, ha két falu legényei összeverekedtek, azt azért tették, mert „az én falum a legjobb, a legszebb”, tehát inspirálta őket, hogy úgy is legyen. Ma már nem lehet származása, bőrszíne, nemi hovatartozása, meg akármilyen másság miatt pl. viccelődni, mert jön az EU ilyen meg olyan cikkelye. De akkor mit gyűjtenek a jövő kutatói, eltűnnek a Grün és Kohn, a Zsiga meg a Gazsi, meg a János bácsi felmegy Pestre viccek? Csak élnek majd egymás mellett békében és elviselhetetlen szürkeségben. Remélem: nem élek addig, hogy ezt megérjem.

Gárdonyi állítólag visszavonta a Göre Gábor könyveket, hogy a parasztokat kicsúfolta benne. Öreg paraszt rokoni meg rongyosra olvasva adogatták egymásnak és ugyanúgy fütyültek a hivatalos értékelésre, mint mi ma arra, hogy milyen legyen az uborka szabályos görbülete és hasonló hülyeségekre.

Rajta hát, amíg lehet! Nagyanyám tisztában volt tót származásával, őseink valamikor 300 éve húzódtak le a Felvidékről. Volt is neki arany tartaléka a tótokra vonatkozó mondásokból, versekből. Ezekből nyújtok át egy csokrot, mert ugye egy tót -vagyis szlovák - csak csúfolódhat tán a másik tóton - vagyis szlovákon? És egyáltalán: biztos, hogy amit ma annak tartunk, az csúfolódás?

„Adj a tótnak szállást, ő lesz a gazda!” – nem tűnik hízelgőnek ez a mondás, de nem biztos, hogy előítélet. Lehet, hogy utóítélet. Az is eléggé ismert mondás, hogy „Örült neki, mint ablakos tót a hanyatt esésnek.” A tótok hajdan üveghutákban dolgoztak, aztán az üveglapokat egy fakeretbe helyezve felcsatolták a hátukra és jöttek le az Alföldre üvegezni. Az ötvenes években, gyerekkoromban

még a jászági tanyavilágba is eljutottak. El lehet képzelni, ha hanyatt esett és öszszetört az áru, az milyen élmény lehetett neki. „Ráfanyalodott, mint tót a húgyos körtére.” Vándorlása közben, ha nem volt más - elragcsálta az útszéli fákról lehullott, állatok által lepíplott gyümölcsöt is.

De versikét is mondott nagyanyám: „A tót jányoknak nagy a csecse, azt se tudja hova tegye, ha felveti a vállára, leér a seggepartyára.” Na, nehogy azt higgyük, hogy ez sértés! Emlékezzünk csak Rembrandt bögyös barokk nőire, vagy a régi magyar parasztideálra: „Legyen az a jány csecses, faros, hogy tuggyon dógoznyi, meg potyogjonak belőle a gyerekek!” Az olyan Tviggy-szerű lapos csajokat röhögték ki, mint ma is - akik harminc kilók nagykabáttal együtt és fogyókúráznak, mert szerintük el vannak hívva. Ezeket *deszkacsajoknak* csúfolták és azzal bosszantották őket, hogy elfelejtették felszögezni a csecsüket. Meglehetősen pajzán az a rigmus is, hogy: „Tót asszonyoknak tót a lányka, kacskaringós a...” (Na mi je? Mi is rímél a jányára?) Az eredeti feliratos butella megtekinthető a debreceni Déry Múzeum vitrinjében.

De tudományos igényű anekdota is maradt fenn a tótokról: Megkérdezték a tótot, hogy tud-e írni.

- Tudok hát! - aszongya.

A falra tót tizenegyet!

- Na, de mi is az a tót tizenegy?

- Hát az a bizonyos sárkányidom formájú, szépes kidolgozott ábra, melyet főleg az iskolások szoktak krétával a kerítésre felrajzolni a lányok iránti érdeklődésük bizonyítékaként.

Ennyit kompótként a farsangi időszakban, hiszen mikorra mindez megjelenik, már kopogtatni kezd a nagybőjt, amikor már nem illik pajzánkodni!

Durbints sógor

VERSELŐ JÁSZOK

A TISZA

Szökén kanyarog,
akár a jász lány hajfonata,
a nap barnította vállon,
úgy tekereg a Tisza
az alföldi síkon,
tanúként ezredéven át,
látva bánatot, örömet,
harcot és békés életet
a magyar tájon.

Szökén, mint a ringó búza,
ha szellő kócolja a táblát,
a Tisza békés vizén
tündérek táncolnak,
felverve kissé
az álmos lomhaságát.

Isten kegyeltje én,
hogy valóságban látom,
a békét sugalló szép folyót,
mint ring a nyárfák szegélyezte
Tisza ágon.
Szívembe zárva
enyém e drága kincs,
melytől szebb talán nincs
ezen a világon.

Magyar Ari